

Lammin ympäristönsuojelupäivät 4.-5.10.2005
Maija Hakanen, Kuntaliitto

Kilpailuttaminen ja julkiset hankinnat

Kilpailuttaminen on joko "isoa" kilpailuttamispolitiikkaa eli kunnan linjauksia siitä mitä tehdään itse ja mitä ostetaan ulkoa tai "pientä" julkisen hankinnan suorittamista. Julkisilla hankinnoilla puolestaan tarkoitetaan tavaroiden ja palveluiden ostamista, vuokraamista tai siihen rinnastettavaa toimintaa sekä urakalla teettämistä silloin, kun julkisyhteisö tekee hankinnan oman organisaationsa ulkopuolelta.

Kilpailuttaminen ja julkiset hankinnat ovat niin yhteiskuntapoliittisesti kuin taloudellisestikin merkittävä kysymys. Julkinen hallinto käyttää noin 15 % BKT:sta eli noin 20 miljardia euroa hankintoihin. Melkein kolme neljänestä tästä muodostuu kuntien, kuntayhtymien ja muiden kunnallisten organisaatioiden hankinnoista.

Kilpailuttamisen ja julkisten hankintojen sääntelyn merkitys on kasvanut Euroopan unionissa vallitsevan ja ns. Lissabonin strategian elvyttämisen myötä edelleen voimistuneen kilpailukykyä ja taloudellista kasvua painottavan politiikan seurauksena. Myös julkisen hallinnon palvelut ja järjestelmät on säädettävä kokonaisuuden eli maksimaalisen kilpailukykyyn palvelukseen. Valtion osalta muutosta on kuvattu siirtymänä hyvinvointivaltiosta kilpailuyhteiskuntaan ja kuntien osalta palveluja tuottavasta ja kehittävästä kunnasta kohti palveluja kilpailuttavaa ja valvovaa kuntaa. Ja vaikka edelleen on laajasti kunnan itsensä päätettävissä miten se palvelunsa järjestää, yhteiskunnallinen keskustelu ja eräänlainen "vertaispaine" tuntuu suuntaavan toimintoja ulkoistamisen ja erilaisten julkisen ja yksityisen sektorin yhteishankkeiden suuntaan.

Ympäristönsuojelun osalta on erikseen todettava, että viranomaispäätöksiä tehdään virkavastuulla eikä niitä voida antaa yksityisen hoidettavaksi, hoitaa yhdessä toisen kunnan kanssa yksityisoikeudellisessa muodossa tai kilpailuttaa. Päätösten valmistelua voidaan hankkia ulkopuolisilta, mutta kunnan viranomaiselle kuuluvaa toimivaltaa viranomaisten on käytettävä itse.

Markkinaehtoistumisen ja jopa pakkokilpailuttamisen tunkeutuminen julkiseen hallintoon saattaa kuitenkin johtaa esimerkiksi ympäristönsuojelun tarkoituksen ja tarkoituksenmukaisuuden kannalta outoihinkin pohdintoihin. Mitkä ovat kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen viranomaistehtäviä? Laissa kuntien ympäristönsuojeluhallinnosta määritellään kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävät¹. Mutta jos viranomaistehtävän luonteeseen kuuluu käyttää julkista valtaa eli toimivaltaa tehdä kuntalaisten, toiminnanharjoittajien, organisaatioiden jne. oikeuksia, etuja tai velvollisuuksia koskevia sitovia päätöksiä, mitkä kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävistä itse asiassa ovat viranomaistehtäviä, joita ei voida/täydy kilpailuttaa?

Viranomaistehtävien hallinnollinen valmistelu, esittely ja päätöksenteko on suoritettava kunnan omassa organisaatiossa tai kuntalain mukaisena kuntayhteistyönä, jotta virkavastuu-, julkisuus- ja oikeusturvankohdat voidaan ottaa asianmukaisesti huomioon.

Kuntayhteistyö ja julkiset hankinnat

Myös lisääntynyt kuntayhteistyö palveluiden tuottamisessa on nostanut kilpailuttamis- ja hankintakysymykset pinnalle. Rajanveto milloin kyseessä on kuntalain mukainen sopimustyhteistyö kuntien kesken² ja

¹ Kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen tehtävänä on ympäristönsuojelun valvomiseksi ja edistämiseksi kunnassa:

- 1) huolehtia sen hoidettaviksi laissa tai sen nojalla säädetyistä tai määrätyistä tehtävistä;
- 2) huolehtia omalta osaltaan ympäristönsuojelun suunnittelusta ja kehittämisestä;
- 3) huolehtia ympäristön tilan seurannasta sekä siihen liittyvistä selvityksistä ja tutkimuksista;
- 4) osallistua kunnassa tarvittavan ympäristönsuojelua koskevan ohjauksen ja neuvonnan järjestämiseen;
- 5) antaa lausuntoja sekä tehdä esityksiä ja aloitteita ympäristönsuojeluun liittyvistä asioista muille viranomaisille; (4.2.2000/105)
- 6) huolehtia omalta osaltaan ympäristönsuojelua koskevasta tiedottamisesta, valistuksesta ja koulutuksesta kunnassa;
- 7) edistää kunnan yhteistyötä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa ympäristönsuojeluasiassa sekä
- 8) suorittaa muut sille johtosäännöllä määrätyt tehtävät.

² Kuntalain mukaisia yhteistoimintamuotoja ovat:

milloin kilpailutettava ostopalvelu ei aina ole selvää ja ratkaisuja on kiihtyvään tahtiin etsitty markkinaoikeudesta. Esimerkiksi ns. in-house -eli sidosyrityksiltä (esimerkiksi jäteyhtiö) hankitut palvelut saattavat muodostua ongelmaksi eräiden Euroopan yhteisön tuomioistuimen päätösten perusteella. Vähintäänkin ajattelutapaa ja sanamuotoiluja on tarpeen selkiyttää siten, että kunta ei "osta" palveluita kuntayhtymältä, toiselta kunnalta tai kuntien omistamilta yhtiöiltä, vaan tuottaa niitä yhteistyössä muiden kuntien kanssa sopimusperusteisesti.

Toisaalta sopimusperustaisessa kuntayhteistyössäkin hankintalainsäädäntö voi tulla sovellettavaksi, jos kysymys on hankintadirektiivin tarkoittamasta hankinnasta. EY-tuomioistuimen oikeuskäytännössä (Teckal C-107/98) on katsottu unionin hankintalainsäädännön tulevan sovellettavaksi silloin, kun hankintaviranomainen aikoo tehdä siitä muodollisesti erillisen ja päätöksenteon kannalta itsenäisen yksikön kanssa rahallista vastiketta vastaan kirjallisen sopimuksen, jonka kohteena on tavaroiden hankinta, riippumatta siitä, onko tämä itsenäinen yksikkö itse hankintaviranomainen. Kotimaisessa oikeuskäytännössä (KHO 2004:102) kuntalain 76 §:ään perustuva kuntien välinen sopimus sairaankuljetuspalvelun hankkimisesta on katsottu hankintalain tarkoittamaksi hankinnaksi.

Kuntalain 76 §:n perusteella tehty kuntien välinen sopimusjärjestely voi siis olla joko hankintalain tarkoittama hankinta tai sen ulkopuolelle jäävä yhteistoimintajärjestely. Yhteistoiminnan ja hankinnan rajaa täsmäntävä oikeuskäytäntö on toistaiseksi suppeaa. Harkittaessa sopimusjärjestelyn luonnetta oikeuskäytännössä (KHO 2004:102) on kuitenkin kiinnitetty huomiota erityisesti sopimuksen taloudelliseen luonteeseen ja yhteistyön hallinnon järjestämiseen.

Hankintasopimukseen viittaavana piirteenä on oikeuskäytännössä pidetty taloudellisen riskin tai voiton mahdollisuus ja niiden kohdistuminen yksipuolisesti palvelun tuottajaan. Kuntien välisen kustannusvastuun jakautuminen osapuolten kesken ilman riskin tai voiton kohdistamista yksittäiseen tai yksittäisiin osapuoliin näyttäisi olevan yhteistoimintajärjestelylle tyypillinen piirre.

Hankintasopimus on yleensä kertaluoteinen sopimus palvelun tai tavaran ostamisesta tai vuokraamisesta. Yhteistyöjärjestelyn tavoitteena on yleensä pitkäkestoisempi järjestely, jossa molemmat osapuolet sitoutuvat toimimaan yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Yhteistoiminnan hallintoa ja valvontaa varten perustettu toimielin tai muu yhteistyöelin viittaa muuhun kuin hankintaan. Pelkkä yhteistyöelimen olemassaolo ei välttämättä kuitenkaan sulje järjestelyä hankintalain soveltamisen ulkopuolelle. Hallinnon järjestämisellä voi kuitenkin olla merkitystä harkittaessa järjestelyn luonnetta kokonaisuutena.

Yhteisen toimielimen perustaminen kuntalain 77 §:n mukaisesti ei välttämättä sellaisenaan sulje sopimusjärjestelyä hankintalain soveltamisen ulkopuolelle. Hankintalainsäädäntöä sovelletaan myös hankintayksiköiden välisiin hankintoihin. Yksiselitteisesti kilpailuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle oikeuskäytännön perusteella jäävät vain hankinnat sellaiselta erilliseltä oikeushenkilöltä, joita kunta valvoo samalla tavalla kuin omia toimipaikkojaan ja jotka harjoittavat pääosaa toiminnastaan sen omistamien viranomaisten kanssa. Kunta saa tehdä hankinnan kilpailuttamatta omalta omistamaltaan osakeyhtiöltä, mikäli tämä yhtiö ei käy merkittävässä määrin kauppaa muiden kuin omistajakunnan tai -kuntien kanssa. Jos

1) Kunta hoitaa tehtävää yhden tai useamman muun kunnan puolesta (Kuntalain 76 §). Tästä yhteistoiminnan muodosta on perinteisesti käytetty nimitystä sopimuksenvarainen yhteistoiminta tai sopimusyhteistyö. Sopimus voi koskea esimerkiksi yhteisen viran perustamista (jolloin yhden kunnan viranhaltija hoitaa toisen kunnan laissa säädettyä tehtävää virkavastuulla) ja siitä aiheutuvien kustannusten jakamista, viranomastehtävien hoitamista toisen kunnan puolesta tai yhteisen toimielimen asettamista (Kuntalain 77 §). Kun jokin kunta hoitaa sopimukseen perustuen yhden tai useamman kunnan puolesta jonkin viranomastehtävän, kunnat voivat sopia, että muut sopimuskunnat valitsevat osan jäsenistä tehtävistä vastaavaan em. kunnan toimielimeen. Yhteinen toimielin on nimestään huolimatta kuitenkin yhden sopimuskunnan (ns. isäntäkunnan) valtuuston ja hallituksen alainen toimielin. Myös yhteislautakunnan hallinnonalaan kuuluvat virat ovat yhden sopimuskunnan virkoja ja niiden haltijat ovat tuon kunnan viranhaltijoita.

2) Kunnat perustavat kuntayhtymän (Kuntalain 78 §). Kuntayhtymän päätöksenteosta ja toimielimistä määrätään kuntien valtuustojen hyväksymällä perussopimuksella. Päätösvallan siirtyessä kuntayhtymälle yksittäinen kunta luopuu kuntayhtymän toimialaan kuuluvissa asioissa päätösvallastaan ja voi vaikuttaa asiaan kuntayhtymään valittujen yhtymäkokousedustajien tai muiden luottamushenkilöiden kautta. Kuntayhtymällä tulee olla joko yhtymäkokous tai muu ylintä päätösvaltaa käyttävä toimielin. Kunnan velvollisuudesta kuuluu kuntayhtymään jollakin toimialalla ja määrätillä alueella säädetään erikseen.

yhtiön liikevaihdosta yli 20 prosenttia muodostuu kaupasta muiden kuin omistajien kanssa, hankinta omalta osakeyhtiöltäkin on kilpailutettava. Kunta voi tehdä hankinnan kilpailuttamatta myös kuntayhtymältä, jonka jäsen kunta on.

Yhteisen toimielimen perustamisen lisäksi sopimusjärjestelyssä tulee selkeästi tuoda esille, erityisesti kustannusvastuun ja riskin osalta, yhteistoimintasopimukselle tyypilliset piirteet.³

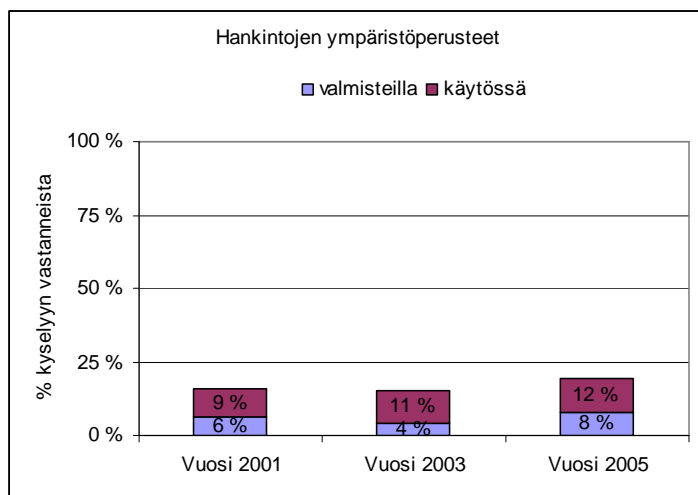
Ympäristömyötäiset julkiset hankinnat

Seuraavaksi tarkastelen kysymystä ympäristömyötäisistä julkisista hankinnoista. Niillä on erityinen ympäristöulottuvuus, mutta niiden avulla on myös mahdollista tuoda esille muutakin oleellista julkisten hankintojen suorittamisesta.

Julkisella hallinnolla ja erityisesti kunnilla voi olla tärkeä rooli tuotelähtöisessä ympäristönsuojelussa. Julkiset hankinnat vaikuttavat suuruutensa vuoksi suoraan tuotekehitykseen ja markkinoilla olevaan tuotevalikoimaan. Selvitysten perusteella julkinen hallinto ei kuitenkaan toimi kovinkaan hyvin kysynnän veturina ympäristöä säästävälle tuotteille ja teknologialle.

Pohjoismainen tutkimus ympäristökriteerien käytöstä suurimmissa eli EU:n kynnysarvot ylittävissä hankinnoissa osoitti, että Suomessa vain 30 % hankinnoista sisälsi jonkinlaisia ympäristökriteereitä, ja näistä vain kolmannes oli niin selkeästi muotoiltuja, että niillä voi olla todellista merkitystä hankinnassa. Samaan aikaan Ruotsissa ja Tanskassa 60 % tarjouspyynnöistä sisälsi ympäristönäkökohtia, ja puolet oli hyvin määriteltyjä. Suurimmat esteet ympäristönäkökohtien huomioimiselle julkisissa hankinnoissa liittyvät strategisten tavoitteiden puuttumiseen, hankintaohjeistuksen puuttumiseen sekä käytännössä hankintoja tekevien riittämättömään koulutukseen.

Tuoreen kuntien ympäristönsuojelun hallintokyselyn mukaan hankintojen ympäristöperusteet eivät ole kovin yleisesti käytössä kunnissa, joskin lisääntymässä (kuva 1). Kyselyn alhaisen vastausprosentin vuoksi tarkkaa lukua on vaikea antaa, mutta se lienee jossain viidenkymmenen ja kuudenkymmenen kunnan välillä.

Kuva 1. Hankintojen ympäristöperusteet kunnissa.

EU:n komissio antoi julkisia hankintoja koskevan tulkinta-asiakirjan kesällä 2001. Siinä todetaan, että ympäristöystävällisten tuotteiden markkinoita voidaan huomattavasti lisätä, kun hankinnoista vastaavat käyttävät ympäristöystävällisyyttä yhtenä hankintaperusteena. Ympäristökriteerien asettaminen ei ole komission tulkinnan mukaan ristiriidassa tavaroiden vapaan liikkumisen tai tarjoajien syrjimättömän kohtelun kanssa.

³ Kuntaliitto ja KTM pitävät yllä julkisten hankintojen neuvontayksikköä, jonka internetsivuilla www.hankinnat.fi (löytyvät myös Kuntaliiton internetsivujen www.kunnat.net kautta) on runsaasti aineistoa julkisten hankintojen suorittamisesta ja ongelmatapauksista.

Vuoden 2004 alkupuolella julkisia hankintoja koskevat EU-direktiivit uudistuivat. Direktiiveissä esitetään selkeästi, miten ympäristönsuojeluun tähtäviä vaatimuksia voi asettaa hankinnoissa. Ympäristökriteereitä voi pääsääntöisesti esittää, mutta se on tehtävä täsmällisesti ja kilpailutusprosessien oikeassa vaiheessa. Ympäristökriteerit eivät tässä suhteessa eroa muista hankinnan kohteille asetettavista vaatimuksista, kuten hankinnan kohteen määrittelyyn liittyvistä teknisistä eritelmistä ja tarjouksen valintaan liittyvistä laatuksista. Tämän lisäksi on kuitenkin muutamia tulkinnanvaraisia kysymyksiä ja selkeitä rajoituksia.

Myös julkisten hankintojen kotimainen lainsäädäntö on uudistumassa. Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi julkisista hankinnoista ja laiksi vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista on parhaillaan käännettävänä valtioneuvoston käännösyksikössä. Hallituksen esityksen muotoisena tekstiä on 247 sivua. Esitys lähetetään ruotsinnoksen valmistuttua tarkistettavaksi oikeusministeriöön. Esitys pyritään antamaan eduskunnalle vielä kuluvan syksyn aikana.

Erilaiset mahdollisuudet ottaa ympäristötavoitteet huomioon julkisissa hankinnoissa on tuotu laissa esiin. Ensimmäisessä pykälässä lain tarkoituksesta todetaan: "Hankintayksiköiden tulisi järjestää hankintatoimensa siten, että hankintoja voidaan toteuttaa taloudellisesti ja suunnitelmallisesti sekä tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina ympäristönäkökohdat huomioiden."

Ympäristömyötäisille hankinnoille alkaa olla jo työkalujakin. Suomen ympäristökeskus on julkaissut julkisten hankintojen ympäristöoppaan⁴ ja Efeko Oy pitää yllä internetpohjaista ympäristömyötäisten julkisten hankintojen osaamistietokantaa⁵.

Ote SYKE:n oppaasta: Ympäristönäkökulmasta tärkeimpiä hankinnan vaiheita ovat tarveharkinta, tarjouspyynnön laatiminen, ja tarjousten vertailu. Tarveharkinta on tärkeä vaihe, koska siinä tehdään usein ympäristön kannalta suurimmat valinnat, eivätkä hankintadirektiivit ja muu hankintalainsäädäntö juuri-kaan rajoita tarveharkintaa ja tarjouksen kohteen määrittelyä. Tarjouspyyntö tulee suunnitella huolellisesti, koska se määrää varsin pitkälle hankinnan lopputuloksen. Sen tulee sisältää kaikki ne tiedot ja kysymykset, joilla hankittava tuote rajataan ja joilla tarjouksista valitaan hankintayksikön kannalta paras hankinta. Ympäristönäkökohdat voidaan ottaa huomioon teknisissä eritelmissä, vaihtoehtoisissa, tarjoajan teknisessä kelpoisuudessa, sopimusehdoissa, sekä kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteissa (eli tarjousten vertailuperusteissa). Näistä kolme ensimmäistä kohtaa sisältävät luonteeltaan ehdottomia vaatimuksia, eli tarjous pääsee mukaan kilpailuun vain jos se täyttää mm. tekniset eritelmit. Erityistä huomiota kiinnitetään ympäristömerkintöjen, ympäristöjärjestelmien ja tavarantekijän ympäristövaikutusten huomioimiseen hankintamenettelyssä.

Ja Hymonetin hankkijan ympäristöopas pähkinänkuoressa:

- Ympäristöseikat voidaan ottaa huomioon hankintaprosessin eri vaiheissa: sopimuksen kohdetta määritettäessä, teknisiä eritelmiä esitettäessä, ehdokkaita valittaessa, sopimuksen tekemisen vaiheessa ja sopimuksen täytäntöönpanon vaiheessa
- Paras vaihe ympäristönäkökulmien huomioimiseen on sopimuksen kohteen määrittely eli kun päätetään siitä, mitä halutaan hankkia
- Teknisiin eritelmiin, eli tuotteelta vaadittaviin pakollisiin ominaisuuksiin, voi sisällyttää ympäristöön liittyviä eritelmiä
- Ehdokkaita valittaessa tekniseen suoriutuskykyyn voi liittyä myös ympäristönäkökohtia
- Sopimuksen teon vaiheessa ympäristökriteerit ovat osana kokonaistaloudellisuutta; niistä tulee mainita jo tarjouspyynnössä, niiden on liityttävä itse hankinnan kohteeseen ja siitä hankintayksikölle aiheutuviin kustannuksiin
- Lisäksi ympäristöehtoja voi sisällyttää sopimuksen täytäntöönpanovaiheessa sopimuslausekkeisiin
- Älä käytä kuljetusmatkojen lyhyttä tai kotimaisuutta ympäristövaatimuksina
- Sisällytä hankintatoimen ympäristöperiaatteet organisaatiosi ympäristöpolitiikkaan ja strategioihin
- Kerro toimittajille selkeästi, että periaatteenasi on toimia ympäristöä säästävasti

⁴ www.ymparisto.fi > Palvelut, tuotteet ja lomakkeet > Julkaisut > Ympäristöopas-sarja > Ympäristöopas-sarja 2004 > YO113 Julkisten hankintojen ympäristöopas. Julkaisu on saatavissa myös painetussa muodossa ISBN 952-11-1625-0 (nid.). YO113 Julkisten hankintojen ympäristöopas, Ari Nissinen, 2004, Ympäristöopas 113, ympäristönsuojelu, 79 s.

⁵ www.hymonet.com jossa mm. uusi maksuton energiasivusto, muilla sivuilla kahden viikon maksuton koekäyttö. Myös pysyvä käyttösopimus on edullinen.

- Liitä tarjouspyyntöön tuotekohtainen Hymonetin ympäristökysymysliite

Tarjouspyynnön kohteen määrittely eli päätös siitä, mitä halutaan hankkia, on tärkein vaihe ottaa ympäristöseikat huomioon. Hankintaviranomaisella on vapaus määrittellä ostettava tuote sen mukaan, mitä he itse pitävät ympäristöystävällisimpänä, esimerkiksi maakaasua käyttävä bussi, valkaisuaine kierrätyspaperi tai tuulivoima.

Tarjouspyynnössä on kerrottava myös tarjouksen valintaperuste, joka ympäristövaatimuksia esitettäessä voi olla vain kokonaistaloudellinen edullisuus (toinen vaihtoehto olisi ollut halvin hinta). Tarjouspyynnössä on kerrottava myös kokonaistaloudellisen edullisuuden arviointiperusteet, joita voivat ympäristöominaisuuksien lisäksi olla esimerkiksi hinta, muut laadulliset asiat, käyttökustannukset ja toimitusvarmuus. Eri arviointiperusteiden painoarvoja ei ole pakko kertoa etukäteen, mutta arviointiperusteet tulisi mainita tärkeysjärjestyksessä. Jos valintaperustetta ei ole kerrottu tarjouspyynnössä, tarjouksista on valittava hinnaltaan halvin. Muita kuin tarjouspyynnössä mainittuja arviointiperusteita ei saa käyttää.

Seuraava tärkeä vaihe on määrittellä hankinnan kohteen ominaispiirteet teknisinä eritelminä, jotka kertovat ostettavalta kohteelta vaaditun tason. Eritelmien on oltava mitattavia ja objektiivisia ja kaikki tason täyttävät tuotteet tulee hyväksyä vertailtavaksi samanarvoisina. Teknisiä eritelmiä voidaan esittää vaatimuksia jotka kohdistuvat raaka-aineeseen (kierrätysmateriaali), tuotantoprosessiin (luomu, ekosähkö) tai standardiin (ympäristömerkki tai vastaava taso).

Kiellettyjä teknisiä eritelmiä ja valintakriteerejä ovat tarjoajan kotipaikka, oman kunnan verotulojen tai työllisyyden edistäminen tai aikaisemmin käytössä olleen toimittajan suosiminen uusien tarjoajien kustannuksella. Kiellettyä on myös jakaa hankinta osiin siten, että keinotekoisesti pyrittäisiin alittamaan kynnsarvoja.

Pääsääntöisesti tarjouskilpailu tulee järjestää avointa tai rajoitettua menettelyä käyttäen. Avoinnessa menettelyssä julkaistaan ilmoitus ja kaikki halukkaat tarjoajat voivat tehdä tarjouksen. Hankinnasta tulee ilmoittaa siten, että mahdollisten tarjoajien voidaan olettaa saavan tiedon tarjouskilpailusta. Ilmoitus voidaan julkaista esimerkiksi valtakunnallisessa tai alueellisessa sanomalehdessä, Julkiset Hankinnat -lehdessä tai sähköisesti Julma -tiedonvaihtokanavassa (www.ktm.fi/julma) tai kunnan internet-kotisivuilla. Rajoitetussa menettelyssä hankintayksikkö pyytää tarjouksia suoraan valitsemiltaan yrityksiltä. Tarjouksia on pyydettävä hankinnan kokoon ja laatuun nähden riittävä määrä. Minimimääränä voidaan pitää viittä yritystä. Pienempikin määrä saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi aloilla, joilla tarjonta on vähäistä. Vain poikkeuksellisesti hankinta voidaan tehdä muuten kuin avointa tai rajoitettua menettelyä käyttäen. Arvoltaan vähäisissä hankinnoissa ei tarvitse järjestää tarjouskilpailua, mutta arvoltaan vähäisen hankinnan raja on hyvin alhainen. Vähäisenä voidaan pitää alle 2 000 euron arvoista hankintaa. Tämän rajan ylittävääkin hankintaa voidaan pitää vähäisenä, mikäli tarjouskilpailun järjestämisestä aiheutuvat kustannukset ylittävät hankinnan arvon.

Tarvittaessa hankintayksiköllä on mahdollisuus käydä tarjouksen tekijöiden kanssa selventäviä keskusteluja, joiden tarkoituksena on poistaa tarjouksissa ilmeneviä epäselvyyksiä. Mitä selvempi tarjouspyyntö on, sitä vähemmän tällaisille keskusteluille on tarvetta. Selventävät keskustelut eivät saa johtaa sitovien tarjoushintojen tinkimiseen, sillä tinkiminen julkisissa hankinnoissa on kiellettyä.

Mahdollinen tarjouskilpailusta pois sulkeminen tehdään ennen tarjousten vertailua. Tarjoaja voidaan sulkea pois tarjouskilpailusta joko tarjouksen (ei tarjota sitä mitä on pyydetty) tai tarjoajan kelpoisuuden perusteella. Tarjouskilpailusta voidaan sulkea pois tarjoaja, jolla ei ole teknisiä, taloudellisia tai muita edellytyksiä suoriutua hankinnan toteuttamisesta. Vaaditut kelpoisuusehdot on määriteltävä tarjouspyynnössä. Tarjouskilpailusta voidaan sulkea pois myös tarjoaja, joka on konkurssissa tai selvitystilassa tai joka on laiminlyönyt verojen tai lakisääteisten sosiaalimaksujen suorittamisen.

Tulevaisuuden haasteita

Kestävän kehityksen näkökulmasta ympäristömyötäisten julkisten hankintojen tulevaisuus näyttää ristiriitaiselta. Yhtäältä ympäristömyönteisyys kokonaistaloudellisen edullisuuden määrittelyssä voi saada tunnustelun aseman julkisia hankintoja koskevassa lainsäädännössä, minkä mahdollistaa ekotehokkuuden ja jätteiden synnyn ehkäisyn vahvistumisen kuntien hankinnoissa. Kansallista kehittämistyötä ja valtion rahoitusta mahdollisesti ohjataan uusien toimintamallien kehittämiseen.

Toisaalta pakkokilpailuttaminen ja kokonaistaloudellisuuden kapea tulkinta saattavat kaventaa kuntien liikkumavaraa hankinnoissa, minkä seurauksena kestävän kehityksen kannalta tuhlailtavat käytännöt

saattavat jatkua ja jopa voimistua. Myös kuntien heikot taloudelliset resurssit saattavat myös johtaa lyhyen tähtäimen taloudellisen edullisuuden ylikorostumiseen pitkän tähtäimen kokonaisedullisuuden sijasta.

Kesäkuussa annettu ohjelmaehdotus kestävän kulutuksen ja tuotannon edistämiseksi pyrkii edistämään ensiksi mainittua mahdollisuutta. Ohjelmaehdotus haastaa julkista sektoria esikuvaksi ja esittää muun muassa että

- Ministeriöt ja kuntasektori laativat vuoteen 2010 mennessä hankintastrategioita, jotka painottavat kestävän kehityksen näkökulmaa. Strategian toteutumista kestävän tuotannon ja kulutuksen kannalta seurataan avainmittareiden avulla. (Ministeriöt, kunnat)
- Perustetaan julkisten hankintojen EkoFoorumi, joka kokoaa julkisten hankintojen parissa työskentelevät tahot yhteen, hahmottelee tavoitteet ja keinot edistää ekologisesti ja sosiaalisesti kestäviä julkisia hankintoja sekä kerää kokemuksia hyvistä käytännöistä. (KTM, VM, YM, SYKE, julkisten hankintojen neuvontayksikkö, Kuntaliitto, kuntien verkosto, Hansel Oy, HAUS, Efeko Oy, Motiva, tavaran toimittajien edustajat)
- Selvitetään, mitkä tuotteet ja palvelut ovat volyymiltään ja ympäristövaikutuksiltaan keskeisimmät, ja sen perusteella asetetaan tavoitteita. (YM, KTM ja tutkimuslaitokset)
- Tuotetaan julkiselle sektorille tietoa ja koulutusta hankkeiden ja hankintojen ympäristö-, sosiaalisista ja taloudellisista vaikutuksista sekä keinoista haittojen vähentämiseen. Samalla vahvistetaan julkisten hankintojen neuvontayksikön palvelu- ja osaamisaluetta ekologisen ja sosiaalisen kestävyuden alueella. Tuetaan ympäristömyötäisten julkisten hankintojen osaamistyökalujen kehittämistä (oppaat, kriteerit, tekniset eritelvät, malliasiakirjat jne.) ja ylläpitämistä sekä julkisia hankintoja tekeville tahoille että tarjoajille. (KTM, YM, Kuntaliitto, SYKE, Motiva, Efeko Oy)
- Vahvistetaan julkisten organisaatioiden sitoutumista ekologisesti ja sosiaalisten kestävien hankintojen osuuden lisäämiseen ottamalla käyttöön ympäristöjärjestelmien tai esimerkiksi WWF:n Green Office -konseptin kaltaisia työkaluja. (valtionhallinto ja julkiset organisaatiot, WWF, Efeko Oy)
- Käynnistetään tutkimushanke, joka selvittää hyvinvointipalvelujen ympäristövaikutuksia sekä mahdollisuuksia vähentää kielteisiä ympäristövaikutuksia sosiaalisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla. (STM, Stakes ja YM)
- Edistetään julkisesti tuotettujen palvelujen ekotehokkuutta. Luodaan hyvinvointipalveluille ympäristömyötäiset kriteerit, asetetaan hyvinvointipalveluille energian ja materiaalinsäästötavoitteita, järjestetään kestävän kehityksen koulutusta sosiaali- ja terveyssektorilla ja edistetään ympäristöjärjestelmien käyttöönottoa sekä ympäristöasioiden kattavaa huomioimista hyvinvointipalveluita tuottavissa organisaatioissa. Selvitetään informaatioteknologian mahdollisuuksia hyvinvointipalvelujen energia- ja materiaalitehokkuuden kehittämisessä. (STM, YM, Stakes, Kuntaliitto, kunnat)